

על למה ועל כמה באהבה

"אומרים אהבה יש בעולם - מה זאת אהבה?"¹. שאלה רטורית זו של חיים נחמן ביאליק בשיר "הכניסיני תחת כנפך" - (הרלוונטית לכל סוגי הרגשות המפעמים באדם - היא אבן היסוד לכל השירים הליריים שנכתבו מאז ומעולם. הניסיון לעצב במילים מושג מופשט כמו רגש, שאין לו קיום אלא בהקשר של מושא וזמן - הוא אבי המיטאפורה והדימוי.

ילדים, כבר בגיל צעיר מאוד, מנסים לתמלל את רגשותיהם ולשם כך הם נעזרים בביטוי הפיזי של התחושות² זאת בהתאם לחשיבה הילדית (שחלות עליה המגבלות של יכולת ההפשטה וההינתקות מהעולם המוחשי), כפי שעושה זאת לדוגמה הילד החווה את האהבה בין המינים בפעם הראשונה, בשיר של יהודה אטלס:

כשאני רק חושב עליה
אני מסמיק

כשאני רואה אותה מרחוק
אני מתבלבל

וכשהיא עוברת על ידי
הלב כל-כך דופק בחזה -

בכלל לא ידעתי שאני כזה³

היום הבעת רגשות גלויה וספונטנית היא חלק בלתי נפרד מהשפה המדוברת, והמשפט "אני אוהב אותך" משתלב בכל שיחה מקרית - ללא קשר לאותה "אהבה" שביאליק שואל עליה, והילד בשיר מדבר עליה. לפעמים משמש משפט זה כמעין כתחליף לטפיחה על השכם, להסכמה, או מנטרה מחזקת.

אי לכך, לדעתי אין זה מקרה שדווקא במסגרת ספרות הילדים לגיל הרך הרגישה לתמורות בשפה המדוברת, יופיע הספר יוצא הדופן "תנחש כמה אני אוהב אותך"⁴ - ספר הבוחן את ה"אהבה" כמושג ולא כתופעה. ובהבדל מהשימוש השכיח במטאפורות, בדימוי או בהשוואה כדי לתאר את גודל האהבה, בחר הסופר בשיטת ההגדרה על דרך השלילה, שהיא יכולה להיות גם אין סופית. זאת בהתאם למגבלות החשיבה הילדית והמושג המופשט.

הספר "תנחש כמה אני אוהב אותך", שממוען לגיל הרך, הוא דוגמה מצוינת לספר שמתאים לרמות חשיבה שונות. במשחק עליו מבוסס הספר אנו מוצאים את מושגי המרחב הפשוטים, את חוקי המדידה והכימות, את המספר האין סופי ובעיקר את הגדרת מהות המושג המופשט, וכל זאת במסגרת סיפור פשוט וחביב שילד קטן מוביל אותו.

1. ח.נ. ביאליק, כל שירי חיים נחמן ביאליק דביר תל-אביב, תשכ"ב, עמ' קפב.
2. על נושא זה ראה, קורנאי צ'וקוסקי, (מרוסית: דוידה קרול) משתיים עד חמש, ההתפתחות הלשונית של ילדים, ספרית פועלים, 1995.
3. יהודה אטלס, הילדה שאני אוהב, שבא הוצאה לאור בע"מ תל-אביב, 1988, עמ' 25.
4. סם מקברטני, (איור אניטה ג'ראם, עברית איתן בן-נתן), שבא הוצאה לאור ספרית פועלים, 1995.

הכותר של הספר "תנחש כמה אני אוהב אותך?" בנוי על בסיס שתי שגיאות לוגיות. הראשונה היא החיבור של הפעולה "תנחש" עם המילה "כמה". פעולת הניחוש היא מעין משחק, שאינו מבוסס על חישוב אלא על היגיון. כמו לכל משחק גם למשחק הניחושים יש כללים ברורים, שהחשוב שבהם הוא, שלמנחש יהיו מספיק רמזים שיאפשרו לו למלא את הפרטים החסרים לו ובעזרתם לנחש את הפתרון⁵. רק ילד קטן שאינו מבין את חוקי המשחק יכול לבקש ממישהוא לנחש מבלי לתת לו אף רמז. ואכן, כבר בפתיחת הסיפור בתגובה לשאלתו של הארנבון אגוזיני הקטן, "תנחש כמה אני אוהב אותך?", אומר אגוזי הגדול: "או, אני לא יכול לנחש את זה". אגוזי הגדול אינו מסביר מדוע **הוא אינו יכול לנחש** והארנבון הקטן גם אינו שואל, אולי משום שהמושג "יכול" מתקשר אצל ילד צעיר רק ליכולת פיזית, כפי שנראה בהמשך.

השיבוש הלוגי השני המצוי בכותר, הוא החיבור בין "כמה" לבין "אהבה". בעולם המספרים והכמויות אפשר לדעת "כמה", רק בעזרת מדידה או פעולת חשבון, או לאמוד, או להעריך כמות של אובייקט הנראה לעין, וזאת כמובן לא ניתן לעשות במקרה של מושג מופשט שאינו ניתן להגדרה פיזית, לכימות או למדידה. שיבוש לוגי זה מקורו בשאלה השכיחה כל-כך בפי ילדים, וגם בפי מבוגרים: "כמה אתה/את אוהב/ת אותי?", והיא נושאת בתוכה **הנחה מוקדמת** שיש אהבה (זאת בהבדל מהשאלה: "האם אתה אוהב אותי?"), ואם יש אהבה, השאלה המטרידה את אגוזיני הקטן היא רק "כמה" והתשובה המתאימה לשאלה היפוטטית זו היא "ככה". בדיוק כפי שאמר הארנבון:

"ככה!" אמר אגוזיני הקטן ופרש את שתי כפותיו הכי רחוק שהצליח להגיע.

על השימוש הטבעי והפשוט של המושגים "כמה?", "יותר", "הרבה", ו"המון" אצל ילדים קטנים - המצויים בשלב החשיבה שבו עדיין לא ברורים העקרונות הבסיסיים של מדידה, כמויות ויחסיות - מתבסס משחק התחרות, המוביל את העלילה בספר.

במשחק משתתפים שניים, הארנבון הקטן אגוזיני, המוגבל בתפיסת העולם החיצונית והפנימית שלו רק לדימוי המוחשי, והארנב הגדול אגוזי, המעצים על ידי היענותו להשתתף במשחק את האבסורד המצוי בבסיס הניסיון לכמת רגש.

המבוגר, שסירב לשתף פעולה במשחק הניחושים חסר התכלית משום שאין בו פוטנציאל להארה לוגית, נענה לאתגר השני והוא ממשיך את דרך החשיבה האבסורדית של הארנבון הצעיר, המנסה להחיל את מושגי המרחב, על מושא **שלא ניתן לתחום אותו**:

אבל לאגוזי הגדול היו זרועות יותר ארוכות. "והנה כמה שאני אוהב אותך", אמר. יה, זה המון, חשב אגוזיני הקטן.

כבר בתחילת המשחק מודגשות בטקסט המילים "אני", ו"אותך" בתוך תשובותיו של אגוזי הגדול, אשר מצד אחד משתף פעולה במישור הפיזי, אך במקביל גם מבליע את העובדה כי באהבה אנו מדברים על "אני" ו"אתה" ולא על "כמה".

5. על נושא זה ראה: אלמוג, ג. הסיפור כמשחק, מעגלי קריאה, כתב עת לעיון והדרכה בספרות לילדים, אוניברסיטת חיפה, חוב' 8, דצמבר 1980.

ואז ממשיך הארנבון הקטן להתקדם לשלב הבא בתחרות, ולנסות ולהתגבר על ה"המון" המוצב נגדו בעזרת המחשה גופנית, אשר לפי דעתו מייצגת כמות גדולה **במרחב האנכי**. הוא מתמתח לגובה ואומר:

"אני אוהב אותך הכי גבוה שאני יכול להגיע".
ו"אני אוהב אותך הכי גבוה שאני יכול להגיע", אמר אגוזי הגדול.
זה נורא גבוה, חשב אגוזיני הקטן. הלואי שגם לי היו זרועות כאלה.

אגוזיני הקטן, עומד עמידת ידים, מנתר וקופץ כדי לנצח את הארנבון הגדול בהבעת "גודל" אהבתו, אך מגבלות הגודל הפיזי לא מאפשרות לו לגבור על מתחרהו, והתחרות מתקדמת קצת מעבר לגוף:

"אני אוהב אותך הכי גבוה שאני יכול לקפוץ" צחק אגוזיני הקטן, וקפץ מעלה ומטה.
"ואני אוהב אותך הכי גבוה שאני יכול לקפוץ", חייך אגוזי הגדול – והוא נתר כל-כך גבוה עד שאוזניו נגעו בענפי העץ. זאת הייתה קפיצה מארץ הקפיצות, חשב אגוזיני הקטן. הלואי שאני יכולתי לקפוץ ככה.

סולם המדידה המתייחס לגובה גם הוא לא עבד, אך אגוזיני הקטן אינו מוותר והוא ממשיך את התחרות בעזרת **תחום המרחב הפתוח**:

"אני אוהב אותך את כל השביל עד הנהר", קרא אגוזיני הקטן. "ואני אוהב אותך מעבר לנהר ומעבר להר", אמר אגוזי הגדול. "זה רחוק מאוד", חשב אגוזיני הקטן שכבר היה כל-כך ישנוני עד שבקושי הצליח לחשוב בכלל. אחר כך הוא הביט מעבר לשיחי הקוצים אל תוך הלילה האפל והעצום. שום דבר לא היה כל-כך רחוק כמו השמים.

למעשה כל מטאפורה המנסה להמחיש מושגים מופשטים פועלת על פי אותו עקרון שבו השתמש אגוזיני הקטן כדי להמחיש את אהבתו. כאמור ילדים, כבר בגיל צעיר מאוד, משתמשים בדוגמאות מוכרות כדי להסביר את העולם ואת רגשותיהם. השמים לדוגמה מייצגים עבורם כמות גדולה, והם אומרים: "אני אוהב אותך עד השמים".

המעבר ההדרגתי, מההמחשה הפיזית לעולם המרחב החיצוני, קרבה את הארנבון הקטן, בלי להרגיש, למטאפורות ספרותיות כמו "אהבת עולם" "אהבת נצח" וכיוצ"ב. וכך התקרבו השנים במשחק התחרות ביניהם על "מי אוהב יותר?", "לרעיון המספר האין סופי או "לעד אין סוף":

ואז הוא נשכב לו קרוב אליו ולחש בחיוך: "ואני אוהב אותך ישר עד הירח – וגם בחזרה".

הארנבון לא הגיע לסוף התחרות כי הוא נרדם, אך בגב הספר ממשיך המספר את הדיאלוג עם הקורא: "לפעמים כשאתה אוהב מישהו מאוד מאוד, אתה רוצה למצוא דרך כדי לתאר עד כמה חזקים רגשותיך. אבל, כמו שמגלים הארנבון אגוזיני הקטן, והארנב אגוזי הגדול, זה בכלל לא פשוט למדוד אהבה".

למדוד אהבה זה פעולה בלתי אפשרית, אך גם לשכנע בגודל אהבתך ובעיקר לרכוש את ליבו של מושא אהבתך, אין זה פשוט כלל וכלל. וברצוני להוסיף לניתוח זה את הספר "בייגלה"⁶,

6 . מרגרט ריי, (איור ה. א. ריי, עברית צבי רחון). הקיבוץ המאוחד 1975.

שהתפרסם כבר ב-1975 ואשר מיועד לילדים גדולים יותר, ויש בו ניסיון מעניין להגדיר "מה זאת אהבה" מנקודת מבט פמיניסטית.

גם בספר זה אנו מוצאים את שיטת האלימינציה המלמדת **מה זו לא אהבה**. אך בהבדל מהספר "תנחש כמה אני אוהב אותך?" (שם נבחרה הרשימה הקטלוגית הפתוחה), הספר "בייגלה" מעוצב כ"מעשייה", בה יש שלושה ניסיונות כושלים וניסיון אחד מוצלח להעביר את מסר האהבה.

בייגלה (גיבור הספר), הוא כלב התחש הכי ארוך בעולם. הוא אפילו ידע להתקפל כמו בייגלה. לכן קראו לו בייגלה. בייגלה היה שבע רצון מאוד מעצמו מפני שלכבוד גדול יחשב לכלב-התחש להיות כל-כך ארוך [...] הוא זכה בפרס הסרט הכחול בתערוכת הכלבים. כל אחד חשב אותו לכלב היפה מכל.

אולם הערצה זו של כולם לא הקנתה לו באופן אוטומטי את אהבתה של זהובה, כלבת התחש הקטנה שמעבר לרחוב, אותה אהב בייגלה. יתרון האורך, שהקנה לו את הערצתם של כל הכלבים וכל האנשים, היה לחיסרון אצל זהובה, שצחקה לו ואמרה: "אני לא אוהבת כלבים ארוכים", [...] בייגלה נפגע, אבל הסתיר זאת מפניה.

הכלל הראשון שלמד בייגלה היה, **שאינ קשר בין אהבה לבין מוסכמות חברתיות**. גם אם הוא נחשב בעיני כולם כמוצלח ומקומו החברתי הוא במרכז הבמה, אין זה ערובה לכך שזהובה – **הכלבה השחורה הקטנה, זו שמעבר לפינה** – תאהב אותו עד כדי כך שתרצה להתחתן אתו. גם כשהוא מבטיח לה: "אני אעשה בשבילך הכל", היא לא מאמינה לו ובצדק. עד כה הוא עשה רק כדי לפאר את עצמו.

השימוש במילה "הכל" בהקשר לרגשות יכולה ליצור את אותו שיבוש לוגי כמו השימוש במילה "כמה". מילת ההכללה "הכל", בעולם הפיזי, מתייחסת בדרך כלל לרשימה סגורה, שניתן למנות אותה, של חפצים או פעולות. ל"הכל" יש גם משמעות מטפורית, משתמעת. ביחסים בין אישיים יכול להיווצר בלבול בתרגום של המלה בין הרובד הפיזי לרובד המשתמע.

האוהב המאוכזב, לדוגמה, בשירה של מרים ילן שטקליס, "דני גיבור"⁷, היה בטוח שמגיעה לו אהבתה של נורית, כי הוא נתן לה "הכל" - "פרח נתתי לנורית, קטון ויפה וכחול, תפוח נתתי לנורית נתתי הכל". אך כמו בכל שיר לירי, גם כאן אנו שומעים רק צד אחד, והוא הצד של "הגיבור" אשר הדמעות זולגות מעיניו, כי נורית "הלכה לשחק עם ילד אחר". לבנו יוצא אליו ואנו כועסים כמובן על נורית ועל התנהגותה. אך האם גם נורית הבינה - כשהיא לקחה את התפוח והפרח והלכה לשחק עם ילד אחר - שהפרח והתפוח הם ה"הכל" המסמל את גודל האהבה? את זאת אנו לא יודעים.

לעומת זאת, בסיפור על "בייגלה" אנו שומעים גם את קולה של זהובה ואת דעתה על המושג "הכל" באהבה, כפי שבייגלה מבין אותו.

בייגלה מתחיל לעשות הכל כדי שזהובה תאמין לו.

- א. הוא מנסה לקנות אותה בעזרת עצם גדולה ויפה, אבל זהובה לא מתרשמת: אפילו בשביל עצם לא אתחתן אתך אני לא אוהבת כלבים ארוכים.
- ב. הוא מוותר למענה על הכדור שהוא אוהב. זהובה אומרת תודה ובורחת עם הכדור כשהיא מתריסה כנגדו:
אגב, כל אחד יכול לתת מתנות.
- ג. בייגלה אשר מרגיש עצמו שלא כמו כל אחד. מנסה להרשים אותה במה שהוא ייחודי רק לו, כשהוא משתמש עדיין ביתרון האורך:
מהו הדבר שרק אני יכול לעשות? חשב ומצא [...] רק אני יכול להתקפל כמו בייגלה.
אך גם ההתהדרות הזו לא מרשימה את זהובה.
"לא רע" אמרה זהובה "שמך בהחלט מתאים לך, אבל אני אוהבת יותר את הבייגלך של האופה. וחץ מזה אני לא אוהבת כלבים ארוכים".

אחת ההפתעות שהיו לי בעת השמעת הסיפור לילדים הייתה, שבשלב זה שבו מציין המספר ש"בייגלה היה אומלל מאוד", הילדים לא הזדהו עם אומללותו של בייגלה ובעיקר לא גינו את זהובה על כך שהיא אינה אוהבת אותו. זאת, בהבדל מהגינני החריף להתנהגותה של נורית בשיר של מרים ילן שטקליס "דני גיבור" שלקחה את הפרח ואת התפוח והלכה לשחק עם ילד אחר.⁸

בייגלה מאוד אומלל באהבתו אך הוא לא מוותר ומחכה ל"שעת כושר". שעת כושר זו נקרתה לו כשהובה והכדור שלה נפלו לבור.

זהובה ניסתה לצאת מהבור אבל לא הצליחה. הבור היה עמוק והיא הייתה קטנה. היא נבהלה נורא [...] אבל בדיוק אז הופיעו פניו של בייגלה מלמעלה בקצה הבור. (הוא עמד כל הזמן בפניה מרוחקת והשגיח על זהובה). וכשראה שהיא בסכנה – מיהר לעזור לה. [...] שלשל את גופו הארוך לתוך הבור, תפס בזהובה והוציא אותה. כמה טוב שבייגלה היה ארוך כל-כך! "אתה נפלא! הצלת את חיי!" אמרה זהובה ונאנחה. "האם עכשיו תתחתני אתי?" שאל בייגלה. "כן כן! אני אתחתן אתך" אמרה זהובה "אבל לא מפני שאתה ארוך! אלא מפני שאני אוהבת אותך. אתה הצלת את חיי". אז הם התנשקו והתחתנו. ובבקר אחד בחודש מאי נולדו חמישה גורי כלב תחש.

בעזרת זהובה למד בייגלה, שמתנות, התברבות או "עשיית רושם", אינם מעידות על אהבה. בייגלה חיכה בסבלנות להזדמנות שבה הוא יוכיח את אהבתו, ואין זה מקרה, שבהזדמנות זו שנקרתה לו, האורך הוא זה שהקנה לו את היתרון הבלעדי, אך הפעם יתרון האורך בא לידי ביטוי בפונקציונליות שלו ולא בהקשר של מוסכמה חברתית. בייגלה למד כי כדי לרכוש את ליבה של זהובה, עליו בראש וראשונה לא לוותר, לחכות שעת כושר ולעשות משהו שיעיד על אכפתיות,

⁸ . רק כששאלתי את הילדים אם החברות עם דני אוסרת על נורית לשחק גם עם ילד אחר, החל דיון שונה לחלוטין, שהייתה בו גם התייחסות לאפשרות של חוסר תקשורת בין דני לנורית, כשדני התכוון ל"פרח", ל"תפוח" ול"כדור" לא כאל אובייקטים, אלא כאל חפצים המייצגים רגשות ואולי נורית לא הבינה את זה כך.

מסירות והתמדה. וכמו בכל המעשיות המבוססות על האמונה ב"יגעת ומצאת, תאמין", גם זהובה, בסופו של מאמץ, השתכנעה והאמינה באהבה האמיתית של בייגלה.⁹

אכן, "יש אהבה בעולם", והיא נמצאת בספרים הנפלאים האלה.

---

9. ומעבר לטקסט, במעקב אחרי הזוג לאחר החתונה, אפשר לגלות במשפחה החדשה את ערבוב המינים והגנטיקה. זהובה המאושרת, כלבת התחש הקטנה והשחורה חובקת באיור בדף האחרון, חמישה גורי כלב תחש, שלושה מהם חומים ושניים שחורים, בניו של בייגלה החום.

